

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№1, 2020

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

ეკლესიის მეთაურის საღმრთისმსახურო მოხსენების წესი 1710 წლის ვახტანგისეული კონდაკის მიხედვით

საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესია ეკლესიის მწყემსთაურის საღმრთისმსახურო მოხსენებასთან დაკავშირებით 1995 წელს მიღებული მართვა-გამგეობის დებულების IV თავის §20-ით განაჩინებს: „ყველა სასულიერო პირი მოვალეა ღვთისმსახურების დროს მოიხსენოს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის სახელი საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში შემავალ ყველა ტაძარში, როგორც საქართველოში, ასევე მის საზღვრებს გარეთ, შემდეგი ფორმულით: „უნმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი დიდი მეუფე, მამაჲ ჩვენი (სახელი)“.¹ მოცემული სიტყვათ-წყობა, კერძოდ, „დიდი მეუფე, მამაჲ ჩვენი“ აღებულია საეკლესიო-სლავური, უფრო ზუსტად კი, რუსული საღმრთისმსახურო პრაქტიკიდან და წარმოადგენს “О великомъ господи́нѣ и отцѣ нашемъ, свѣтъи́шемъ Патриархѣ (имарекъ) Московскомъ и всеѣ Руси”-ის ქართულენოვან თარგმანს.²

ბუნებრივია, რომ ხსენებული აღძრავს მომზადების სურვილს, შესწავლილ იქნეს ძველი საღმრთისმსახურო წიგნები და აღნიშნულის საფუძველზე აღდგეს ეკლესიის მეთაურის მოხსენების ქართული წესი. ცხადია, რომ ძველ ლიტურგიკულ ტექსტებზე მუშაობა შესაბამის სპეციალისტებს უნდა მიენდოთ, მაგრამ ამ შემთხვევაში შევხებით მხოლოდ ეკლესიის მეთაურის ტიტულს, რამდენადაც ხსენებული კანონიკურ სამართალთანაც არის კავშირში.

საკვანძო სიტყვები: ეკლესია, მეთაური, პატრიარქი, საეკლესიო სამართალი, კანონიკური სამართალი, კონდაკი, ღმრთისმსახურება, ლიტურგია.

1. შესავალი

ეკლესიის მეთაური, მართლმადიდებლური კანონიკური სამართლის მიხედვით, არის ადგილობრივი ავტოკეფალური ეკლესიის წინამძღოლი, რომელიც, ჩვეულებრივ, აირჩევა სამღვდელმთავრო კრებაზე და მისი უფლებამოსილება უვადოდ არის განსაზღვრული. ქრისტიანულ სახელმწიფოებში საუკუნეების განმავლობაში ჩამოყალიბებულმა პრაქტიკამ აჩვენა, რომ ეკლესიის მეთაური მიიჩნეოდა უმაღლესი რანგის პირად ქვეყანაში და მას მეფის, მონარქის, ხოლო შემდგომ პერიოდში – პრეზიდენტის დარი პატივი მიეგებოდა. კანონმდებელი მეფე ვახტანგ მეექვსე თავის სამართლის წიგნში, როდესაც საუბრობს სისხლის ფასზე საზოგადოებრივი ფენების მიხედვით, მეფესა და კათალიკოსზე ამბობს, რომ მათი სისხლის შეუფასებელია.³ ბუნებრივია, რომ მეფისა და კათალიკოსის ერთ კონტექსტში მოხსენება ამყარებს ამ შეხე-

* სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, სულხან-საბა ორბელიანის სასწავლო უნივერსიტეტის სამართლის ფაკულტეტი.

¹ მიტროპოლიტი ჯაფარიძე ა., საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული, თბ., 2010, 317. როგორც საზოგადოებისათვის ცნობილია, საქართველოს ეკლესიის წმინდა სინოდის 2010 წლის 21 დეკემბრის № 1 განჩინებით, საპატრიარქო ტიტულს დაემატა სიტყვები „მიტროპოლიტი ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის“.

² „დიდისა მეუფისა, მამისა ჩვენისა, უნმიდესისა პატრიარქისა მოსკოვისა და სრულიად რუსეთისა“ (თარგმ. დ. ჩიკვაძის).

³ სამართალი ბატონიშვილის ვახტანგისა, მუხლი 33, კრებულში: ქართული სამართლის ძეგლები, ტომი I, ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1963, 474-552.

დუღებას. აღსანიშნავია ისიც, რომ დროთა განმავლობაში სამღვდელმთავრო შესამოსელი სამეფო შესამოსელს მიემგვანა და ეკლესიის უმაღლესი იერარქია დღემდე იმოსება ბისონით, საგვერდული „მახვილით“ და გვირგვინით (მიტრით), რაც სამეფო ხელისუფლების ნიშნები იყო. არაქრისტიანულ ქვეყნებში კი (მაგალითად, ოსმალეთის იმპერიაში), ეკლესიის მეთაური რელიგიურ-ეთნიკური უმცირესობის (ე. წ. „მილეთის“) წინამძღოლად მიიჩნეოდა და იგი უფლებამოსილი იყო თავისი სამწყსოს ინტერესები წარმოედგინა საიმპერიო კარის წინაშე. ადგილობრივი ეკლესიის მეთაურისადმი ამგვარმა მიდგომამ განაპირობა მისი სტატუსის განმტკიცება, ხოლო ამ პროცესის ლოგიკური და ბუნებრივი შედეგი იყო მისი, როგორც სახელმწიფოებრიობის ერთ-ერთ სიმბოლოდ აღქმა. მეტიც, მართლმადიდებლურ მსოფლმხედველობაში ჩნდება პაპო-ცეზარიზმის ნიშნები, რამდენადაც მეფე და პატრიარქი ორივე ერის წინამძღოლია, ხოლო რაკი მეფე ხორციელ ცხოვრებას განაგებს, პატრიარქი კი – სულიერს და ბუნებრივია, ქრისტიანული თვალთახედვით სულიერი აღმატება ხორციელს, შესაბამისად, სულიერი ცხოვრების წინამძღოლი უფრო მეტად პატივდებული იყო. ამის დასტურია გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებიდან ცნობილი ციტატა: „დიდებულო მეფეო, შენ ქუეყანისა ჴელმწიფე ხარ, ხოლო ქრისტე ზეცისა და ქუეყანისა და ქუესკნელთა. შენ ნათესავთა ამათ მეფე ხარ, ხოლო ქრისტე ყოველთა დაბადებულთა. შენ წარმავალთა ამათ ჟამთა მეფე ხარ, ხოლო ქრისტე საუკუნოა მეუფე. და სრული ჰგიეს უცვალებელი, უჟამოა, დაუსაბამოა, დაუსრულებელი, მეუფე ანგელოზთა და კაცთა“.⁴

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, იზრდებოდა ეკლესიის მეთაურის თითოეული პატივისა თუ რეგალიის მნიშვნელობა. განსაკუთრებული იყო ამ მხრივ ეკლესიის მეთაურის ტიტული და მისი მოხსენების წესი. სამეთაურო ტიტული მნიშვნელოვანი იყო იმ თვალსაზრისით, რომ ამ გზით ეკლესიის მეთაური პრაქტიკულად მეფის მსგავსად იხსენებდა თავის საგამგებლო ტერიტორიებს, რაც პოლიტიკური დატვირთვისაგან დაცლილი არასდროს ყოფილა. მით უფრო, რომ უმრავლეს შემთხვევაში, ეკლესიის მეთაურის ტიტული უფრო ვრცელ ტერიტორიას მოიცავდა, ვიდრე მეფის ტიტული და ესეც განამტკიცებდა პატრიარქთა ავტორიტეტს.⁵

2. ეკლესიის მეთაურის მოხსენების მნიშვნელობა

ეკლესიის მეთაურის მოხსენებას ლიტურგიკული მნიშვნელობის გარდა ეკლესიათაშორისი ურთიერთობის განმსაზღვრელი ფუნქცია აქვს. ცნობილია, რომ წირვის დროს რამდენიმე ადგილზე (დიდი და მრჩობლი კვერეხები, ასევე დიდი გამოსვლა და „ღირს არს“-ის საგალობლის შემდგომი მოსახსენებელი) ხდება მმართველი მღვდელმთავრის სახელის მოხსენება, შემდეგი იერარქიის დაცვით: ეკლესიის მეთაური იხსენებს სხვა ავტოკეფალური ეკლესიის მეთაურებს, ეპარქიის მმართველი ეპისკოპოსი – ეკლესიის მეთაურს, ხოლო ეპარქიის სამღვდლოება – როგორც ეკლესიის მეთაურს, ისე თავისი ეპარქიის ეპისკოპოსს. ეპისკოპოსისა და

⁴ შრომა და მოღუანება ღირსად – ცხოვრებისა წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლისი არქიმანდრიტისა ხანძთისა და შატბერდისა აღმამწუნებულისა და მის თანა ჴსენება მრავალთა მამათა ნეტართა საკითხავი, თავი კვ (26).

⁵ ეს მიდგომა დღესაც გრძელდება: საქართველოს საპატრიარქო ტიტულში მითითებულია ლაზეთი, ტაო-კლარჯეთი, აგარაკ-ტაშირი, ჰერეთი, რომლებიც საქართველოს სახელმწიფო საზღვრებს მიღმაა. იგივე ვითარებაა სხვა ადგილობრივი ეკლესიების შემთხვევაშიც.

სამღვდელოებისათვის იერარქიულად მის ზემოთ მდგომი მღვდელმთავრის მოხსენება განსაზღვრავს მისადმი მორჩილებას, ხოლო რაც შეეხება ეკლესიის მეთაურის შემთხვევას – ურთიერთალიარებას და ერთმანეთის ცნობას. შესაბამისად, თუკი რომელიმე სასულიერო პირი გადაწყვეტს მღვდელმთავრის მორჩილებიდან გასვლას, ეს გარეგნულად ზემდგომი იერარქიის მოხსენების შეჩერებით გამოიხატება. როდესაც ეკლესიები არ ცნობენ ერთმანეთს ანდა მათ შორის წარმოიშვება მნიშვნელოვანი კონფლიქტი, ასეთ დროს ეკლესიის მეთაურები წყვეტენ ერთმანეთის მოხსენებას.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია ეკლესიის მეთაურის მოხსენების ფორმულირება, რამდენადაც, როგორც ზემოთაც ითქვა, ავტოკეფალური ეკლესიის წინამძღოლის ტიტული და მის ეკლესიათაშორის დონეზე აღიარება პოლიტიკურ ხასიათსაც ატარებს და მას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ყველა ადგილობრივი ეკლესია.⁶

საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის დღევანდელ საღმრთისმსახურო პრაქტიკაში, როგორც სტატიის ანოტაციაში იყო აღნიშნული, დამკვიდრებულია რუსული წესი, რომელიც არ დასტურდება არათუ ბერძნული, არამედ სლავური ტრადიციის ადგილობრივ ეკლესიებშიც.⁷ ამდენად, სანამ უშუალოდ საქართველოში არსებულ წეს-განგებას და ვახტანგ მეექვსის კონდაკს განვიხილავთ, საშური საქმეა, რომ შედარებისათვის მიმოვიხილოთ ბერძნული ეკლესიის წესი და ასევე, სლავური ტრადიციის ეკლესიებში დამკვიდრებული ეკლესიის მეთაურის მოხსენების წესი, რათა უკეთ შევძლოთ განსხვავების გამოკვეთა და მასზე მსჯელობა.

3. ეკლესიის მეთაურთა მოხსენების წესი ბერძნული და სლავური ტრადიციის ეკლესიებში

ეკლესიის მეთაურის მოხსენება, როგორც აღინიშნა, საღმრთო წირვის დროს რამდენჯერმე ხდება: დიდი კვერექსის დროს, მრჩობლი კვერექსის დროს და დიდი გამოსვლის დროს. ასევე ეკლესიის მეთაურს საგანგებოდ იხსენებენ წირვის დასასრულს, „ღირს არს“ საგალობლის შემდგომ. იმის გათვალისწინებით, რომ ოთხივე შემთხვევაში ეკლესიის მეთაურის მოხსენების ფორმულირება ერთი და იგივეა, ქვემოთ მოყვანილი იქნება ციტატა მხოლოდ დიდი კვერექსიდან.

ბერძნული ტრადიციის ეკლესიებში მიღებულია შემდეგი ფორმულირება: „Υπὲρ τῶν Ἀρχιεπισκόπου καὶ πατρὸς ἡμῶν (δεῖνος), τῶν τριῶν πρεσβυτέρων, τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας, παντὸς τῶν Κληρῶν καὶ τῶν Λαῶν, τῶν Κυρίων δεηθῆμεν“⁸, „მთავარეპისკოპოსისა და მამისა ჩვენისა (სახელი), პატროსანთა მღვდელთა, ქრისტეს მიერ დიაკონთა, ყოვლისა სამღვდელო დასისა და ერისა მისისათვის, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“ (თარგმანი აქ და შემდგომ).

⁶ ამ პოლიტიკის გამოხატულებაა, მაგალითად, საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ სამეთაურო ტიტულში „ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის“ დამატება და მისი აღიარების თაობაზე თხოვნა. ამავდროულად, მოსკოვის საპატრიარქოს მიერ ჩვენი პატრიარქის ტიტულის სრულად არცნობა ასევე მიუთითებს მათ პოლიტიკურ განწყობაზე.

⁷ ის ეკლესიები, რომლებიც ღმრთისმსახურებას საეკლესიო-სლავურ ან სლავურ ენათა ოჯახში შემავალ თანამედროვე ენაზე აღავლენენ, მსგავს ფორმულირებას არ იცნობენ (შემდგომ თავში მოცემულია ციტატები სხვა ავტოკეფალური ეკლესიების პრაქტიკიდან).

⁸ *Ιερατικόν, Επιμέλεια π. Γεώργιος Ι. Θεοδωρίδης, Κάλυπτος, 2018, 55.*

რაც შეეხება სლავური ტრადიციის ეკლესიებს, უმეტესი მათგანი ღმრთისმსახურებას აღავლენს თანამედროვე ენაზე, რის გამოც, ბუნებრივია, განსხვავებულია ფორმულირებაც.

სერბეთის საპატრიარქო: „За најсветијег патријарха (или високопреосвештнога митрополита, или преосвештеног епископа) нашега (име), за часно презвитерство, у Христу ђаконство, за сав клир и верни народ, Господу се помолимо“,⁹ „უნმიდესისა პატრიარქისა (ან მაღალყოვლადუსამღვდელოესისა მიტროპოლიტისა ან ყოვლადუსამღვდელოესისა ეპისკოპოსისა) ჩვენისათვის (სახელი), პატიოსანთა მღვდელთა, ქრისტეს მიერ დიაკონთა და ყოვლისა სამღვდელო დასისა და მორწმუნისა ერისათვის, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“.

ბულგარეთის საპატრიარქო: „За Високопреосвещения наш митрополит (името), за честното свещенство, за дяконството в Христа, за всички църковнослужители и народа на Господа да се помолим“.¹⁰

პოლონეთის ეკლესია: „Za Wielce Błogosławionego Metropolity naszego, Sawę, i biskupa (tu są wymieniani kolejni biskupi współcelebrujący), za czcigodne kapłaństwo, w Chrystusie diaconstwo, za całe duchowieństwo i lud, do Pana módlmy się“,¹¹ „დიდად კურთხეულისა მიტროპოლიტისა ჩვენისა, საბასათვის, და ეპისკოპოსისათვის (აქ მოიხსენებიან სხვა თანამსახური ეპისკოპოსები), პატიოსანთა მღვდელთა, ქრისტეს მიერ დიაკონთა, ყოველთა სამღვდელოთა და ერისათვის, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“.

ჩეხეთისა და სლოვაკეთის ეკლესია: „Za vladyku našeho metropolitu (jméno) [za vladyku našeho (archi-) episkopa (jméno), za důstojné kněžstvo, diaconství v Kristu, za veškeré duchovenstvo a lid k Hospodinu modleme se“,¹² „მეუფისა ჩვენისა მიტროპოლიტისა (სახელი) [მეუფისა ჩვენისა (მთავარ-) ეპისკოპოსისა (სახელი), პატიოსანთა მღვდელთა, ქრისტეს მიერ დიაკონთა, ყოველთა სამღვდელოთა და ერისათვის, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“.

როგორც ვხედავთ, ეკლესიის მეთაურები მოიხსენებიან ძირითად შემთხვევაში, სრული ტიტულის და ზოგადად, რაიმე დამატების გარეშე. გამონაკლისია ბერძნული წესი, სადაც ემატება სიტყვა „მამისა“ და ჩეხურ-სლოვაკური ტექსტი, სადაც ასევე მითითებულია „მეუფისა“. რაც შეეხება ჩვენს განსახილველ საკითხს, საპატრიარქო ტიტულზე სიტყვების „დიდისა მეუფისა, მამისა ჩვენისა“ დამატებას, იგი, სხვა ადგილობრივი ეკლესიებისთვის უცხოა და გამოიყენება მხოლოდ და მხოლოდ რუსეთის ეკლესიაში. აქედან აქვს ალებული იგი საქართველოს საპატრიარქოსაც.

4. ეკლესიის მეთაურის მოხსენების წესი საქართველოში არსებული საღმრთისმსახურო წიგნების მიხედვით

უპირველესად უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში დღეს არსებული საღმრთისმსახურო წიგნების უმრავლესობა, განსაკუთრებით კი ისინი, რომლებიც ხუცურ ანბანზეა შეს-

⁹ *Архиепископ Таушев А.*, *Jeromonaх Григорије Светогорац, Благословено Царство Оца и Сина и Светога Духа – Тумачење Свете Литургије и свих богослужења Православне Цркве, Београд, 2007, 535.*

¹⁰ *Божествена Литургия на Светия Иоан Златоуст на Българския Език*, <<http://www.pravoslaviето.com/bogoslu-zhenie/liturgy/1.htm#%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%95%D0%BA%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F>> [01.11.2020].

¹¹ *Tekst Liturgii święta Przemienienia Pańskiego z tłumaczeniem na język polski*, Fundacja Hagia Marina, Warszawa, 2019, 17-18.

¹² *Božská liturgie svatého Jana Zlatoústého*, Praha, 2013, 13.

რულებული, წარმოადგენს მე-19 საუკუნეში, ავტოკეფალიის დაკარგვის პირობებში, რუსეთის საიმპერიო მმართველობის ბრძანებით გამოცემული წიგნების რეპრინტს. შესაბამისად, მასში მოხსენებულია „უმნიდესი და უმმართველესი სინოდი“, რომელიც იმ დროს, პატრიარქის არყოფილის პირობებში, განაგებდა რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიას და ლოგიკურია, რომ დასახული მიზნის მისაღწევად ვერ გამოდგება. რაც შეეხება საკუთრივ პატრიარქის მოხსენების ზემო მოყვანილ წესს, იგი 1917 წლიდან, პატრიარქ ტიხონის არჩევის შემდეგ მოქმედებს რუსეთში.

გასათვალისწინებელია ასევე საინტერესო დეტალი: ავტოკეფალიის აღდგენის შემდგომ მიღებულ არცერთ მართვა-გამგეობის დებულებაში საქართველოს ეკლესიის მეთაურის მოხსენების ე. წ. ფორმულა მოცემული არ არის. ოთხივე ძველი დებულება იმეორებს ერთსა და იმავე ფრაზას: „[კათალიკოზის] სახელს იხსენიებენ წირვა-ლოცვის დროს საკათალიკოზოს მღვდელმთავარნი და სამღვდელოება“.¹³ საბჭოთა პერიოდში გამოცემულ მწირ საღმრთისმსახურო ტექსტებში (ძირითადად ეს იყო ეკლესიის კალენდრის დანართი) ვხვდებით რუსულ ფორმულირებას, თუმცა მწყემსმთავრის მოხსენების წესი მოქმედი მართვა-გამგეობის დებულებაში პირველად არის ასახული.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც მოქმედი, ისე ძალადაკარგული ძველი დებულებები არ ითვალისწინებენ მმართველი მღვდელმთავრის მოხსენების რაიმე სპეციალურ წესს ან ფორმულირებას. ყველა დებულებაში მოკლედ და ზოგადად არის აღნიშნული, რომ ეპარქიის მმართველის სახელს იხსენებს ამავე ეპარქიის სამღვდელოება ღმრთისმსახურების დროს.¹⁴

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საინტერესო იქნება კვლევა, რომელიც შეისწავლის ძველქართულ საღმრთისმსახურო ხელნაწერებს და ეკლესიის მეთაურთა თუ მღვდელმთავართა მოხსენების იმდროინდელ წესს. ამას, როგორც აღინიშნა, ცალკე, საფუძვლიანი შრომები უნდა მიეძღვნას. თუმცა ამჟამად შევჩერდებით ვახტანგ მეექვსის მიერ მომზადებულ 1710 წლის კონდაკზე, რომელიც პირველი ნაბეჭდი საღმრთისმსახურო წიგნია საქართველოს ეკლესიის მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში და რაც მთავარია, შედგენილია ჯერ კიდევ ავტოკეფალიის დაკარგვამდე.

5. გამოცემის ზოგადი დახასიათება

კონდაკი, როგორც აღინიშნა, დაბეჭდილია 1710 წელს, ვახტანგ მეექვსის სტამბაში, ორ ფერად (შავი და წითელი), შედგება 212 გვერდისგან, ძირითადი ტექსტი ხუცური შრიფტითაა (მრგვლოვანი და ნუსხური ერთად), შესავალი ნაწილი – აგრეთვე მხედრულად. საგულისხმოა, რომ წიგნის დასასრულს, მოცემულია რუმინულენოვანი ტექსტი ქართული (მხედრული) შრიფტით.

ძირითად შემთხვევებში, ეკლესიის მეთაურის მოხსენების წესი ერთგვაროვანია და მას მხოლოდ „მთავარეპისკოპოსი ჩვენი“ (ზოგან – მთავარეპისკოპოზი) მიესადაგება. რამდენიმეგან არის მოცემული მმართველი მღვდელმთავრის მოხსენების ალტერნატივა. პატრიარქი (ტექსტში: პატრიარქი) ნახსენებია მხოლოდ ერთგან, მღვდელმთავრის ხელდასხმის წესში, სადაც აღნიშნულია, რომ საეპისკოპოსო კანდიდატის გამორჩევა თუ მოხდება პატრიარქის მიერ, მაშინ

¹³ მიტროპოლიტი ჯაფარიძე ა., საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული, თბ., 2010, 258, 273, 290, 302.

¹⁴ იქვე, 260, 274, 298, 304, 321.

ხელდასხმისათვის წარდგენილი პირი უნდა მოიხსენონ, როგორც „გამორჩეული და მომზადებული სამღვდლოთა მიტრაპოლიტთა, მთავარეფისკოპოსთა და ეპისკოპოსთა მიერ“, ხოლო თუ ხელდასხმას მიტროპოლიტი აღასრულებს, მაშინ – „გამორჩეული და მომზადებული ღმრთისმოყვარეთა ეპისკოპოსთა და ღირსთა მღვდელთა მიერ“. აქვე საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ ვახტანგისეული კონდაკით, განსხვავებით ბერძნული წესისა, სამღვდელმთავრო პატივთა შორის მიტროპოლიტი მთავარეპისკოპოსზე წინ დგას.

ქვემოთ მოყვანილია ციტატები მთლიანი კონდაკიდან, სადაც არის მითითება ეკლესიის მეთაურზე ან მმართველ მღვდელმთავარზე. ციტირებისას დაცულია როგორც ქარაგმა (შემოკლებული სიტყვები გახსნილია კვადრატულ ფრჩხილებში), ისე ორ ფერში ბეჭდვა. მოცემულია აგრეთვე საღმრთო წირვის ის ადგილებიც, სადაც ეს კონდაკი არ უთითებს იერარქიის მოხსენების წესს, თუმცა დღეს არსებული პრაქტიკით მოიხსენება (მაგალითად, დიდი გამოსვლის დროს) და საინტერესო იქნება ამ მხრივ.

და ბოლოს, უღრმესი მადლობა საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკას და მის ყველა თანამშრომელს, განსაკუთრებით კი მათ, ვინც ითავა ბიბლიოთეკაში დაცული უნიკალური გამოცემების მაღალ დონეზე გაციფრება და ფართო საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომობა.

მწუხრი

დიდი კვერექსი, გვ. კზ (27):

„მთ[ავარეპისკოპოსისა ჩვე]ნისას[ახელით, პ[ატიოსანთა მღვ]დელთა, ქ[რისტი]ეს მი[ერ დი]კ[ონთა, და ყ[ოველ]ისა სამღ[ვდლო]სა დასისა და ერისა მისისათ[ვის უ]ფლისა[ღ] [მიმართ ვილოცოთ]“

მრჩობლი კვერექსი, გვ. ლ (30):

„მერმეცა გ[ვეედრე]ბით მთ[ავარეპისკო]პ[ოსისა ჩვე]ნისა ს[ახელით, და ყ[ოველ]თა ქ[რისტი]ეს მი[ერ ძმ]ათა ჩვე[ნთათ]კ[ის]“

„აცხოვნე, ღმერთო“, გვ. ლე (35):

„მერმეცა გ[ვეედრე]ბით მთ[ავარეპისკო]პ[ოსისა ჩვე]ნისა, ანუ ეპისკოპოსისა ს[ახელით, და ყ[ოველ]თა ქ[რისტი]ეს მი[ერ ძმ]ათა ჩვე[ნთათ]კ[ის]“

ცისკარი

მცირე მრჩობლი კვერექსი, გვ. მ (40):

„მერმეცა გ[ვეედრე]ბით მთ[ავარეპისკო]პ[ოსისა ჩვე]ნისა ს[ახელით“

დიდი კვერექსი, გვ. მთ (49):

„მთ[ავარეპისკოპ]ოსისა...“ (მითითება შემოკლებულია)

მრჩობლი კვერექსი, გვ. ნგ (53):

„მერმეცა გ[ვეედრე]ბით ძმათა ჩვე[ნთათ]კ[ის]“ (მღვდელმთავარზე მითითება არ არის)

საღმრთო წირვა (ზოგადი)

კვეთა, გვ. 4დ-4ე (64-65):

„ამისა შემდგომად მოიღონ მესამე სეფე და თქვან: მოივსენე მეუფჳო კ[ა]ცთ მ[ო]-
ყვარყო ყოველნი მ[ა]რთლმადიდებელნი ეპისკოპ[ო]სნი და ეპისკოპოსი ჩვენი ს[ა]ხელით.“

საღმრთო წირვა იოანე ოქროპირისა

დიდი კვერექსი, გვ. 76):

„მთავარეპისკოპოსისა ჩვენი ს[ა]ხელით, პ[ა]ტიოსანთა მღდ[ე]ლთა, ქრისტეს მიერ
დი[ა]კონთა, და ყოვლისა სამღდ[ე]ლოსა დასისა და ერისა მისისათჳს უფლისაჲ მიმართ
ვილოცოთ“

მრჩობლი კვერექსი, გვ. 86):

„მერმეცა გვედრებით მთავარეპისკოპოსისა ჩვენი ს[ა]ხელით“

დიდი გამოსვლა, გვ. 92-93):

„თქვენ ყოველნი მოგივსენოს უფალმან ღმერთმან ჩვენმან სასუფ[ე]ველსა მისსა,
ყოვლაღვე ან და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე. ამინ“ (მღვდელმთავარზე მითითება
არ არის)

„პირველად მოიხსენე“, გვ. რგ (103):

„პირველად მოივსენე უფალო, მთავარეპისკოპოსი ჩვენი ს[ა]ხელით, რ[ომე]ლი
მომადლე წმიდათა შენთა ეკლესიათა, მშუდობით, ცოცხლებით, პ[ა]ტიოსნად, სიმრთელით,
დღეგრძელობით, მართლმკვეთელობით სიტყვსა შენი ს[ა]ხელით“.

საღმრთო წირვა ბასილი დიდისა

დიდი კვერექსი, გვ. რიჴ (118):

„მთავარეპისკოპოსისა ჩვენი ს[ა]ხელით, პ[ა]ტიოსანთა მღდ[ე]ლთა, ქრისტეს მიერ
დი[ა]კონთა, და ყოვლისა ს[ა]მღდ[ე]ლოსა დასისა და ერისა მისისათჳს უფლისაჲ მიმართ
ვილოცოთ“

მრჩობლი კვერექსი, გვ. რკდ (124):

„მერმეცა [გვედრებით] მთავარეპისკოპოსისა ჩვენი ს[ა]ხელით“

დიდი გამოსვლის დროს სათქმელი სიტყვები გამოტოვებულია და არის მითითება იოანე
ოქროპირის წირვაზე შემდგენიარად:

„და ყონ აქაცა რ[ომელ]ი ჯერ იყოს სათქმელად, მღდ[ე]ლმან და დი[ა]კონმან, ვითარ-
ცა ოქროპირის წირვასა შინა წერილ [არს. ხოლო] რ[ა]ჴამს დაასრულონ ლ[ო]ცვა იგი,
ყონ დიდი გ[ა]მოსვლა და შემდგომად შესვლისა გამოვ[ა]ლს დი[ა]კონი და გ[ა]ნწეს[ე]-
ბ[უ]ლსა ადგილსა თჳსსა დადგების და იტყვს...“

„პირველად მოიხსენე“, გვ. რმვ (146):

„პირველად მოივსენე უფალო, მთავარ ეპისკოპოსი ჩვენი ს[ა]ხელით, რ[ომე]ლი მო-
მადლე წმიდასა შენსა ეკლესიასა, მშუდობით, ცოცხლებით, პ[ა]ტიოსნად, სიმრთელით, დღე-“

გრძელობით, მართლ მკვეთელობით და მართლ გამომეტყველებით სიტყვსა შ[ენისა ქ[ემ-
მარიტ[ე]ბისასა“.

პირველშენიურლის წირვა

დიდი კვერექსი, გვ. რნთ (159):

„მთავარეპისკოპოსისა ჩვენისა“

მრჩობლი კვერექსი, გვ. რფგ (163):

„მერმეცა გვევდრე[ბით] მთ[ავარეპისკოპ[ო]სი[სა] ჩვენისათჳს“

წესი, რომელი იქმნების კურთხევასა ზედა დიაკონისსა

დიდი კვერექსი, გვ. რპა (181):

„მთავარეპისკოპოსისა ჩვენისა სახელით“

წესი, რომელი იქმნების კურთხევასა ზედა მღვდლისასა

სავედრებელი კვერექსი, გვ. რპვ (186):

„მთ[ავარეპისკ[ო]პ[ო]სოსა ჩვე[ენისა] ს[ახელით], კ[ეთილად] მღდ[ელობისა] ამისთ[ჳს] და
წ[მიდ]ისა ამის ს[ახლისათ[ჳს], მშუდ[ობისა], სიმრთელისა და ცხ[ორებისათ[ჳს] საქმეთა წ[ელ-
თა] მისთათა უ[ფლისა] მ[იმართ] ვილოცოთ[.]“

წესი, რომელი იქმნების წელთდასხმასა ზედა ეფისკოპოზისასა

სამღვდელმთავრო პირის წარდგენისას, გვ. რპთ (189)

„შემდგომად წ[მიდა]ო ღ[მერთ]ოსა, აღვ[ა]ლს მღდ[ელთმთ]ავარი ხარისხსა ზ[ედ]ა ტრა-
პეზისასა და მოიყვ[ან]ენ სამნი ეპისკოპოსნი წ[ელთ] დასხმადსა მას ეპისკოპოსსა მ[არჯვე]ნით
კერძო ტრ[აპეზისა]. ხ[ოლო] წიგნის მკითხვე[ელი] მ[არცხენით] კერძო მოვ[ა]ლს და წიგნსა მას
მისცემს, რ[ომელსა] შ[ინა] წერილ [არს] სიტყვ[ანი] ესე. უკეთუ პ[ატრიარქი] არს იგი, იტყვს
ამას მ[ა]ლლისა წ[მითა]: გამორჩეული და მომზადებ[ული] სამღვდლოთა მიტრაპოლიტთა, მთა-
ვარეფისკოპ[ო]სთა და ეპისკოპ[ო]სთა მი[ერ].უკეთუ მიტრაპოლიტი აკ[ურთ]ხევს, იგი იტყვს
ამას: გ[ამორჩეული] და მომზადებ[ული] ღ[მრთ]ისმ[ო]ყვარეთა ეპისკ[ო]პ[ო]სთა და ღირსთა
მღდ[ელთა] მი[ერ]“.

ხელდასხმის ტექსტი, იქვე

„საღმრთო მ[ა]დლი, რ[ომელი] ყ[ოვლა]დვე უძლ[ურებ]ასა ჩვე[ენსა] ჰკურნებს და წ[ა]კ-
ლულევანებ[ასა] ჩვე[ენსა] აღ[ავსებს], და გ[ანაჩინებს] ღ[მრთ]ის მ[ო]ყვარესა ს[ახელით]
მღვდლობისაგან ეპისკ[ო]პ[ო]სად, ღ[მრთ]ივდაც[უ]ლისა ამის ქ[ალაქისა] ს[ახელით], ვილ[ო]-
ცოთ ამისთ[ჳს], რ[აეთა] დაიმკვდროს ამას თ[ანა] მადლმან ყ[ოვლა]დ წმიდისა სულისამან“.

კვერექსი, გვ. რჟა (191)

„მთ[ავარეპისკოპ]ოსისა ჩვე[ენისა] ს[ახელით] და მღვდლობისა, შეწვენისა, მშუდობისა,
სიმრთელისა და ცხ[ორებისათ[ჳს] საქმეთა წ[ელ]თა მისთასა უ[ფლისა] მ[იმართ] ვილოცოთ[.]“

მონისა ამის ღ[მრთისა] ს[ახელით], აწ წ[ელ] დასხმულისა ამის ეპისკოპ[ო]სად და
ცხ[ორებისა] მისისათ[ჳს], უ[ფლისა] მ[იმართ] ვილოცოთ“.

6. დასკვნა

ვახტანგ მეექვსის მიერ დაბეჭდილი სამღვდელო კონდაკი ნათლად აჩვენებს, რომ საქართველოს მაშინდელი ეკლესია მიყვებოდა ბერძნულ, სადა წესს და ეკლესიის მეთაურს იხსენებდა საგანგებო ტიტულების გარეშე, შემოკლებული ფორმით. აქვე კიდევ ერთხელ ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ეკლესიის მეთაურის ლიტურგიკული მოხსენება ავტოკეფალიის აღდგენის შემდგომ პერიოდში, ეკლესიის მიერ მიღებული ყველა დებულების თანახმად სრული სახით არ ხდებოდა და არც კანონიკური განწესება არსებობდა ეკლესიის მეთაურისათვის ცალკე, სხვა წოდებების დამატების შესახებ.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილი და სასურველი იქნებოდა, რომ საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის მეთაური საღმრთო წირვასა და სხვა მსახურებებზე მოხსენებულ ყოფილიყო შემდეგნაირად:

სრული ფორმა: „უნმიდესისა და უნეტარესისა, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქისა, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსისა, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტისა ილიასათვის...“.

შემოკლებული ფორმა: „უნმიდესისა და უნეტარესისა, კათოლიკოს-პატრიარქისა ჩვენისა ილიასათვის...“.

იმედს ვიტოვებთ, რომ აღნიშნული გათვალისწინებული იქნება ჩვენი უძველესი ეკლესიის საპატრიარქოსა და სამღვდელო პირთა მიერ.

ბიბლიოგრაფია:

1. კონდაკი სამღვდელო, ტფ., 1710.
2. მიტროპოლიტი *ჯაფარიძე ა.*, საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული, თბ., 2010, 258, 260, 273-274, 290, 298, 302, 304, 317, 321.
3. სამართალი ბატონიშვილის ვახტანგისა, კრებულში: ქართული სამართლის ძეგლები, ტომი I, ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბილისი, 1963, 474-552.
4. Tekst Liturgii święta Przemienienia Pańskiego z tłumaczeniem na język polski, Fundacja Hagia Marina, Warszawa, 2019, 17-18.
5. Božská liturgie svatého Jana Zlatoústého, Praha, 2013, 13.
6. *Архиепископ Таушев А.*, Јеромонах Григорије Светогорац, Благословено Царство Оца и Сина и Светога Духа – Тумачење Свете Литургије и свих богослужења Православне Цркве, Београд, 2007, 535.
7. Божествена Литургија на Светия Иоан Златоуст на Българския Език, <<http://www.pravoslavieto.com/bogoslužhenie/liturgy/1.htm>> [01.11.2020].